

FÁZE 1: PROBOUZENÍ Z TICHÁ

„Úzkostné rozmluvy mohou dát prostor kritickým rozmluvám a kritické rozmluvy mohou dát prostor pro rozmluvy o tom, co je možné. Hovořit o tom, co je možné, znamená být schopen* a si představit budoucnost velmi odlišnou od současnosti.“
Henry Giroux

Účelem první fáze je podpořit motivaci jednotlivců i skupiny pustit se do témat, do kterých se běžně nepouštíme, a která mají společenský a systémový rozměr. Je dobré, když pedagogové a pedagožky znají kulturu, jazyk a životní situace svých žáků a žaček a vytvářejí bezpečné prostředí důvěry. Téma vychází často z nespokojenosti s nějakou situací.

V této fázi účastníci a účastnice sdílejí své zkušenosti a hledají společný problém a svoji vnitřní motivaci k jeho zkoumání. Motivaci získáváme, když najdeme vztah mezi tématem a vlastním životem; učení tak nabývá smyslu. Proces spouští buď zkušenosti a otázky studujících, z nichž se generuje problém ke zkoumání, nebo téma, nabídnuté vyučující*m; studující potom kladou na pomyslný stůl vše – své znalosti, zkušenosti, pocity, které se jim k tématu váží. Sledují společné vzorce zkušeností, z nich generují problém ke zkoumání, aby v další fázi mohli*y začít rozvíjet systémový rozměr problému, který se nejdřív jevil jako individuální situace.

Výstupem následujících kroků je pojmenovaný problém, připravený ke zkoumání, pootevření jeho společenského rozměru a chuť pokračovat v kritickém zkoumání problému v následující fázi.

KROKY A OTÁZKY:

0. PŘEDPOKLADY: POSILUJEME POSPOLITOST A DŮVĚRU VE SKUPINĚ

Vytváření bezpečného prostředí je dlouhodobá práce. Pomáhá mu, když pojmenováváme pravidla diskuze a fungování skupiny. Vztahy ve skupině a její vzájemnost posilujeme sdílením příběhů, společnými zážitky a zaměřováním se na pozitivní zkušenosti, aby měli lidé dostatečnou kapacitu zkoumat kritické i ohrožující otázky či zkušenosti.

- ? Čím je kdo jedinečný? Co nás spojuje?
- ? Co nám ve skupině funguje?
- ? Co mě posiluje? Co nás posiluje jako skupinu?

1. POJMENOVÁNÍ SPOLEČNÉHO PROBLÉMU

Postup pojmenování problému závisí na tom, zda vyučující věnuje pozornost tématu, které už skupinou rezonuje, anebo nabízí své téma, ať už z důvodu jeho závažnosti a aktuálnosti, nebo podle potřeb kurikula, a pak pro ně hledá vztah k životům žáků a žaček. Pokud přinášíte téma vy, začněte krokem C.

A. Zachytíme napětí a sdílíme zkušenosti

Pocity jako naštvání, frustrace, hněv, ale také apatie ukazují, že je pro nás ohroženo něco důležitého. Proto v této fázi studující věnují pozornost pocitům a popisují zkušenosti, které pocity vyvolaly. Vyučující si všímají témat a jejich občansko-politického rozměru.

- ? S čím si dělám starosti? Co se děje?
- ? Co ve mně tato situace vyvolává?
- ? Jaká je má zkušenost? Co cítím v těle, když mluvím, přemýšlím o této situaci?

B. Hledáme společné vzorce

Zkušenost jednotlivce propojujeme se zkušeností skupiny. Individuální nahlížení situace přispívá pocitu bezmoci. Sdílením zkušeností vidíme, že v situaci nejsme sami*y, umožňuje nám to vidět společné trendy a vzorce a uvažovat o příčinách nad rámec individuální životní situace.

- ? V čem se naše zkušenosti podobají? Čím se liší?
- ? Jakými problémy naše skupina žije? Co nám dělá největší starosti?
- ? Jak se problém projevuje v našem životě?

C. Kódování a dekodování

S kódy můžete pracovat, ať už téma přichází ze skupiny, nebo vychází od vyučujících. Pokud je ve skupině živé téma, vyučující na základě vyslechnutých zkušeností vybírá a nabízí studujícím kód, který zachycuje aspekt jejich tématu v každodenní situaci. Může to být fotografie ilustrující problém, kresba, audio, scénka či krátké video. Takové zobrazení jejich zkušenosti umožňuje odstup od problému.

Když téma přináší vyučující, nabídne skupině formou kódu podnět, který s tématem souvisí, a sbírá reakce a související zkušenosti. Studující hledají k podnětu svůj vztah na základě toho, co v nich vyvolává za pocity, zkušenosti a znalosti. Kód otvírá otázky a slouží jako kotva, ke které se můžeme vztahovat v dalších částech. Studující analyzují kód a dekodováním pojmenovávají problém. Dekodování je přechodem do fáze kritického bádání.

- ? Co vidáte, co slyšíte o této situaci? Jaké obrazy a příběhy mám s tématem spojené/se ke mně dostávají?
- ? Co to ve mně vyvolává, když vidím, slyším tyto věci? Co cítím v těle, když mluvím, přemýšlím o této situaci?
- ? Mohl by to být náš příběh? Jak je to s námi spojené?
- ? Poznáváte se tam?
- ? Jak můžeme problém pojmenovat?

2. POJMENOVAT NAŠE TOUHY A LIMITY

Máme pojmenováno, co nám na stávající situaci vadí a v tomto kroku formulujeme, co konkrétně chceme jinak, po čem konstruktivně toužíme. Studující vnímají energii táhnoucí je ke změně a současně si pojmenovávají své limity a bezmoc ve vztahu k jejímu dosahování.

- ? Co je pro nás důležité? Na čem nám v této situaci nejvíc záleží?
- ? Co vnímáme, že můžeme změnit, a co ne?
- ? Kde cítíme energii a chuť něco udělat, a kde apatii a bezmoc?
- ? Kdybych měl*a tu moc, kdybych byl*a starostou*kou...

3. VYDÁVÁME SE NA CESTU. NEBO NE

V poslední etapě se studující hlásí k závazku bádát o problému dál. Je to vstup do brány celé spirály. Pokud je touha po změně malá nebo zvnitřněná bezmoc příliš velká, vracíme se na začátek fáze. Současně můžeme vyhodnotit, že téma nenese společenský rozměr, takže se pro další bádání nehodí.

- ? Cítíme smysl zkoumat otázku dál?
- ? Jsme odhodlaní zkusit posunout své limity a překonat pocit bezmoci?

Procesy na straně studujících

- ∴ Naslouchají a vnímají ostatní a jejich příběhy.
- ∴ Reflektují svou i skupinovou situaci a vztah k nastolenému problému.
- ∴ Pojmenovávají problém a zkoušejí individuální situaci vidět ve společenských souvislostech.
- ∴ Utvářejí smysluplné spojení v rámci systému i mezi systémy.
- ∴ Předkládají a testují své domněnky a přesvědčení.

Procesy na straně vyučujících

- V roli nositelů*ek obsahu ustupují do pozadí.
- Naslouchají zkušenostem studujících.
- Vytvářejí prostor pro průchod emocí.
- Syntetizují poznámky studujících do otázek a vyjádření, které představují materiál jako problém určený k dalšímu zkoumání.
- Kódují situaci studujících nebo přináší tematický podnět.
- Propojují akademická či aktuální témata se životy studujících a podněcují jejich motivaci.
- Vedou studující k odlišování pocitů od popisu událostí, k hledání společných vzorců zkušeností.
- Sledují skupinovou dynamiku, dávají do vztahu zkušenosti s obavami, přáními, nadějemi.
- Všimají si projevů limitních situací studujících, naivního myšlení a naivní naděje (to nemá cenu, to nepůjde, apatie, projevy beznaděje) a nechávají jim prostor.